

MAG. MARTIN CASPAR WOLFBURG

Af F. Elle Jensen.

Christian IV.s Forordning af 7. November 1629 om theologisk Embedseksamen stillede kun den Fordring til de vordende Præster, at de skulde være øvet i Læsning af Bibelen og have Kendskab til den lutherske Troslære¹). Disse Krav blev dog i Praksis ikke fortolket alt for strengt, saa man vel nærmest lod sig nøje med en tarvelig latinsk Oversættelse af det græske Ny Testamente og Begyndelsesgrundene i Hebraisk, og selv om man 1707 skærpede Prøven noget, gjorde man den dog ikke vanskeligere, end at det stadig var let for enhver, som vilde, at bestaa den. Det er klart, at med saadan en Uddannelse kan den danske Gejstlighed i ældre Tid ikke have haft nogen synderlig theologisk Viden — mest maaske med Hensyn til Dogmatik — og Læselysten har formodentlig heller ikke været overvældende.

Senere er det aabenbart blevet en Del bedre, thi af Skifteprotokoller hen i det 18. Aarhundrede fremgaar det, at der ikke har været helt faa Bøger i de danske Præstegaarde, deriblandt adskillige Kommentarer til de bibelske Skrifter. Paa den anden Side kan man gaa ud fra, at de i Reglen er købt lejlighedsvis paa de gejstlige Auktioner, ligesom man intet ved om, i hvor høj Grad de er blevet benyttet, og da de fleste desuden har været af opbyggeligt eller pastoral-theologisk Indhold, har man deraf Lov til at slutte, at kun et Mindretal af deres Ejermænd har givet sig af med egentlig lærde Studier.

Undtagelser har der dog naturligvis hele Tiden været. Adskillige Præster har siddet inde med meget betydelige Kundskaber, saavel i Theologien som i andre Fag, mest Filologi; for enkeltes Vedkommende gælder det endog, at det har været ud over det almindelige, og at de har været i Besiddelse af en rentud fabelagtig Lærdom. Saaledes *Jørgen Ursin* i Nakskov († 1727), som foruden at være vel forfaren i andre Videnskaber var en enestaaende Sprogbegevelse. Han talte Latin, Græsk og Hebraisk og bevægede sig med Lethed i en Mængde europæiske Sprog; til Geheimeraad Matthias Moth — Broder til Christian V.s Maitresse — skrev han et Digt paa ikke mindre end 18(!) Tungemaal.

Et lignende Fænomen var den mærkelige Mand, om hvem der i det følgende skal berettes.

*Martin Caspar Wolfburg*²⁾ blev født d. 22. Maj 1686 i Fjellerup. Hans Fader, *Jokum Fr. Wolfburg*, var 1683—95 Præst for Fjelsted-Harndrup, derefter kom han til Alsted-Fjenneslev paa Sjælland, men blev her 1717 afsat paa Grund af Misbrug af Kirkedisciplinen; Aaret efter døde han hos sin Søn paa Avernakø. Han har aabenbart været en haard og herskesyg Natur, der hverken taalte Uorden eller Modsigelse, og man forstaar derfor ogsaa, at han opdrog sin Dreng med den største Strenghed. Han tugtede ham jævnligt for hans Spilopper, ja engang da han saa ham sprøjte Vand paa en af Pigerne, gennempyglede han ham med en Ildklemme, saa han bar Men af det længe og maatte under Bartskeerbehandling. Formodentlig for at hærde ham og vænne ham til Nøjsomhed lod han ham ikke spise sig mæt, og han tilstod ham ikke mere end 5 Timers Søvn. — Dagens øvrige Tid skulde anvendes til Læsning.

Præsten var nemlig selv en af de lærde Mænd, og han opdagede snart, at Sønnen havde ganske usædvanlige Evner og Gaver til at lære. Vel var han i sine allerførste Aar meget svagelig af Helbred, og han kunde ikke gaa ene, før han var over 4 Aar, men Hjernen var der intet i Vejen med, saa da Faderen fra den Tid begyndte at undervise ham, gjorde han hurtigt overordentlige Fremskridt, især

i de gamle Sprog, som Studierne fornemmelig drejede sig om. Betegnende for hans usædvanlige Færdighed er den kostelige Episode, som skal have fundet Sted, da Biskop Kingo var paa Visitats. Martin skulde naturligvis vise, hvor vidt han havde bragt det, og han begyndte da at tale Græsk, ikke alene det sædvanlige, men ogsaa forskellige Dialekter, saa Faderen følte sig foranlediget til at gribe ind og — naturligvis paa Latin — sige: „Ikke for kunstigt, min Søn, saa Biskoppen kan forstaa det!“

Dette Vidunderbarn var da heller ikke mere end 9(!) Aar, da han 1695 blev Student, privat dimitteret af sin Fader. Han kunde paa det Tidspunkt, siger han selv, tale Latin og Græsk som sit Modersmaal, han havde læst de historiske Bøger i Ossanders³⁾ Bibel paa Latin, saa han kendte dem bedre end manges theologiske Kandidat, paa Græsk havde han læst Ny Testamente og kunde det nærmest udenad, og han var fortrolig med flere profane Forfatteres Værker; desuden kunde han med Skriftsteder bevise Troslæren, og han vidste Besked om Logik og Metafysik.

Naturligvis vakte den lærde Dreng megen Opsigt i de akademiske Kredse i København, især da han ogsaa viste sig som en slagfærdig Disputator. Helt til Udlandet gik der Ry af ham, og han blev præsenteret ved Hoffet, hvor han holdt en Tale paa Hebraisk. 1697 tog han Baccalaurgraden og 1699 sin theologiske Embedseksamen, kun 13 Aar gammel. At han ved den Lejlighed ikke fik 1. Karakter, maa sikkert betragtes som et Uheld; maaske har Professoren villet dukke ham.

At Wolfburg alligevel var mere end en støvet Læsehest, og at han ogsaa levede med i Tidens Begivenheder, ses af, at da der Aaret efter udbrød Krig med Sverige, meldte han sig som frivillig; sine tidligere legemlige Skrøbeligheder havde han nu helt overvundet, og han blev senere baade en dygtig Rytter og en god Skytte. Han kom dog ikke i Ilden, da der snart blev sluttet Fred (Traventhal). Og at han heller ikke paa anden Maade var ræd af sig, kan man

forstaa, naar man hører, at han kort efter med en Pengebeholdning paa kun 24 Skilling drog afsted til Udlandet.

Her var han nu et Par Aar, mest i Frankrig, uden at der iøvrigt oplyses noget om hans Studier, og her stiftede han Bekendtskab med en fransk Kvinde, en Mademoiselle *Massot*, med hvilken han blev forlovet, og som nu fulgte med ham til Danmark. Hun, der var ældre end Wolfburg, var energisk og foretagsom, dertil meget sprogbevaget, og hun fik derfor let Plads som Gouvernante paa forskellige Herregaarde, bl. a. paa Søbysøgaard og Sandholt.

Wolfburg blev Alumnus paa Borchs Kollegium (1704—06) og fortsatte her sine lærde Studier. Allerede som 10-aarig havde han udgivet en latinsk Disputats om „Romernes Varsler“, og nu kom der flere af lignende Art; en handlede saaledes om Paradisets Beliggenhed. 1706 tog han Magistergraden.

1710 døde Præsten i V. Hæsinge-N. Lyndelse, Jørgen Tranekjær, og Wolfburg søgte Kaldet. Hans Kæreste fik ogsaa Patronen for Kirken i Hovedsognet, Kaptajn Corfitz Rosenkrantz til Damsbo, til at love at give ham Embedet, men da Præsten havde efterladt sig en ung Enke, og mange gerne saa, at hun blev forsørget ved hans Eftermand, bevægede de Ejeren af Lyndelse Kirke, Generalmajor de Brun paa Sandholt, til at antage sig hendes Søn og gøre Krav paa at have Kaldsretten, og dette uagtet Mademoiselle *Massot* befandt sig i hans Hus. Da begge Herremænd holdt paa deres Ret, kom det til en Proces, hvorunder det fastsloges, at selv om V. Hæsinge var Hovedsognet, maatte det denne Gang være Ejeren af Lyndelse Kirke, der kaldte Præsten, idet Loven foreskrev, at naar der var to Patroner i et Pastorat, skulde de skiftevis udøve Kaldsretten, og sidst havde det været fra Damsbo, det var sket. Følgen var, at det blev Brun, der fik sin Vilje, og Wolfburg blev forbigaaet til Fordel for Niels Nykirck, som ægtede Enken.

Wolfburg havde lidt et Nederlag, men en saa begavet Mand som han kunde jo nok vente at blive befordret, og det skete ogsaa to-

Aar efter (1712), da han, 26 Aar gammel, blev udnævnt til Sognepræst paa Avernakø. Men hermed begyndte hans Fortrædeligheder.

Det viste sig, da han nu vilde til at holde Bryllup med sin Kæreste, at hun baade var Katolik — hvad Wolfburg mærkeligt nok aldrig havde skænket en Tanke — og at hun i Forvejen var gift, men var flygtet fra sin Mand, der havde behandlet hende daarligt. Følgen var naturligvis, at der intet Bryllup blev, men samtidig var det, som om Madm. Mossots Følelser forandrede sig, idet hun nu blev meget paagaende med Hensyn til at faa de Penge tilbage, hvormed hun i de forløbne Aar havde understøttet Wolfburg. Han var imidlertid ikke i Stand til at betale, da Kaldet kun gav ham faa Indtægter, og hun trængte derfor ind paa ham for at faa ham til at finde en velstaaende Hustru, saa han ved hendes Midler kunde opfylde sine Forpligtelser. Wolfburg lod sig overtale, og da han gennem Mellemænd var kommet i Forbindelse med Enken efter en Hofglarmester og Possementmager Hagedal i København, indgik han 1714 Ægteskab med hende, skønt hun var 23 Aar ældre.

Forbindelsen førte kun til Ulykke for dem begge. Konen befandt sig yderst slet i de hende uvante Forhold paa den afsides Ø, og i Hjemmet kom Kiv og Klammeri snart til at høre til Dagens Orden, saa Præsten tit forlod det og flygtede ud til Bønderne, hos hvem han følte sig velkommen. Hertil kom, at hans økonomiske Situation forværredes alt mere. Det viste sig nemlig, at den Formue, hans Hustru medbragte, ikke var saa stor som formodet, og da han havde betalt sin tidligere Kæreste 700 Rdl., var det ham meget vanskeligt at tilfredsstille sine øvrige Kreditorer, især Tolderen Niels Frandsen i Faaborg, af hvem han havde laant Penge til Præstegaardens Indløsning.

I sin Nød greb han da til den uheldige Udvej — men uden at meddele Madm. Massot, med hvem han vedblev at vedligeholde Forbindelse, noget derom — at oprette en Obligation paa en fingeret Gæld paa 900 Rdl. til hende, hvorfor hun skulde have hans hele Velfærd i Pant. Dette fik hun at vide, og da det var lykkedes

hende at blive Husholderske i Præstegaarden, helmede hun ikke, før hun kom i Besiddelse af Papiret, og nu blev det sidste værre end det første, da hun derefter ved enhver Lejlighed søgte at skræmme Wolfburg til at betale den paalydende Sum.

Til Wolfburgs huslige Genvordigheder kom hans theologiske. Sine lærde Studier fortsatte han ogsaa efter at være kommet til Avernakø, og lige saa svag og eftergivende han kunde være i Privatlivet, lige saa stejl og fanatisk var han, naar det gjaldt om at hævde og forsvare sine Meninger; i den Henseende var han et ægte Barn af sin stridbare Tid. Hans Standpunkt var det ortodokse, og derfor saa han som de fleste af sine samtidige med den største Uvilje paa Pietismen, som just i disse Aar havde vundet nogen Indflydelse i Kongens Omgivelser, og ikke mindst var han meget betænkelig ved den Fremgangsmaade, de fra Halle udgaaede og fra København udsendte Missionærer anvendte under deres Missionsvirksomhed i Trankebar. Da Frederik IV støttede Sagen, gik det naturligvis ikke an at angribe den aabenlyst, men der fremkom dog adskillige Skrifter mod den, som uden Angivelse af Forfatternavn cirkulerede i Haandskrift. Saaledes et af den theologiske Professor Hans *Bartholin*, der hævdede, at man efter Aposteltiden overhovedet ikke havde Lov til at vente nogen Omvendelse blandt Hedninger, og skulde der endelig komme en, maatte Gud paa særlig Maade vise det — derfor var det helt forkert at missionere nu, især ved ikke rettroende Pietister, der kun omvendte Slaver, som lod sig lokke af Penge og Lyst til Frihed.

Som hans Sekundant optraadte nu ogsaa Wolfburg paa Kamppladsen med et paa Tysk under Pseudonymet Christianus Alethophilus (d. e. en kristen Sandhedsven) affattet Stridsskrift⁴). I Modsetning til Bartholin roser han ganske vist Missionstanken i sig selv, men i sin Gennemgang af dens Historie retter han samtidig et meget hvast Angreb paa de pietistiske Udsendinges hele Færd og Opførsel i Indien. Han beskylder dem for Intolerance, Stridssyge, aandeligt Hovmod og indbildt Fromhed, han kalder dem penge-

begærlige og siger, at man ikke kan stole paa deres Indberetninger hjem, og han mener derfor at være i sin Ret, naar han frakender dem al Duelighed til deres Gerning, saa meget mere som de ikke fører ren luthersk Lære, men mænger sig med Kættere af enhver Art. Thi til det højst vigtige Omvendelsesarbejde bør der kun udsendes Mænd med en ren og uforfalsket Tro og af en retskaffen Vandel, som de da baade findes i Danmark og andetsteds; ellers er det at befrygte, at Satan ogsaa kan bringe Splittelse i den danske Kirke, hvor Sværmeriet har begyndt at rejse Hovedet.

Wolfburgs Skrift, der var forfattet med betydelig Dygtighed, vakte megen Opsigt, og Professor *Trellund*, der var Medlem af Missionskollegiet, rykkede ud mod sin anonyme Modstander med et latinsk Svar, hvorefter Fejden fortsattes med adskillige, mest utrykte Indlæg fra begge Sider, indtil en kongelig Forordning i 1718 bød, at alle Bøger mod Kollegiet herefter skulde konfiskeres. Wolfburg kunde alligevel ikke dy sig, og da det nu var for risikabelt at sige sin Mening herhjemme, og han vel ogsaa ønskede at gøre sine Synspunkter kendt i Udlandet, lod han et overordentligt kraftigt Modskrift mod *Trellund* udkomme i Amsterdam, hvori han pseudonymt gentog sine Beskyldninger mod Missionen, om muligt i endnu stærkere Udtryk, og desuden gav ham selv det glatte Lag.

Naar Wolfburg angreb *Trellund* saa heftigt, havde det dog muligvis endnu en Grund foruden den saglige Uoverensstemmelse med Hensyn til Missionen, nemlig Professorens Stilling til hans videnskabelige Hovedværk, der just udkom i disse Aar. 1716 havde Wolfburg udsendt en Oversættelse af Judas Brev paa Dansk, Latin, Tysk, Fransk, Italiensk og Hollandsk med vedføjede Fortolkninger til hvert Vers, en Præstation som i alt Fald vidner højt om Forfatterens sproglige Færdighed, og Aaret efter fik han paa en Flensborgboghandlers Bekostning i Leipzig trykt en Slags Leksikon til det nye Testamente (*Observationes sacræ in Novum Testamentum*). Det var denne sidste Bog, det gik galt med. Professor Bartholin havde gan-

ske vist skrevet en varm anbefaling af den paa selve Titelbladet, men da Wolfburg derefter henvendte sig til det theologiske Fakultet med Begæring om at faa tildelt Licentiatgraden, viste det sig, at de øvrige Medlemmer af det saa langt fra var enige med deres Kollega i Bedømmelsen af det lærde Værk — 654 Sider — der skulde støtte Andragendet, at de tværtimod fandt, at det indeholdt grove Vildfarelser; bl. a. vejrede de Calvinisme i det. Sjællands Biskop, *Christen Worm*, standsede foreløbig alt Salg af det „til videre Skandale og Ulempe i Guds Menighed saa vidt muligt at forekomme“, og i Forbindelse med Professorerne *Steenbuch*, *Lintrup* og *Trellund* indsendte han derefter et Uddrag af dets formentlige Uhyrligheder til Kongen med Anmodning om, at Bogen maatte blive forbudt, til Forfatteren havde tilbagekaldt sine vrang Meninger. Dette approberedes, og Fakultetet fik Befaling til, saafremt Wolfburg ikke faldt til Føje, da at konfiskere alle Eksemplarer samt offentlig gen-drive hans Kætterier, for at man i Udlandet kunde vide, at danske Theologer ikke var delagtige i dem. Imidlertid havde jo Wolfburg Professor Bartholin, der sikkert gerne vilde række en gammel Kampfælle en hjælpende Haand, og hvis Forhold til sine Kolleger ofte var ret spændt, paa sin Side, og Følgen var, at der opstod en bitter Strid mellem Parterne, der varede i flere Aar.

Wolfburg nægtede kategorisk at tilbagekalde noget som helst, og han indskrænkede sig ikke blot til med stor Vidtløftighed og megen Lærdom at forsvare sine Udtalelser, men rettede ogsaa i sin Polemik de heftigste personlige Angreb paa sine Modstandere, især *Worm*, der havde forfattet Indstillingen til Kongen. Ved Siden af at beskyldte Fakultetet for at fordreje hans Ord og at forfølge ham for ubetydelige Smaatings Skyld gav han sin Vrede navnlig mod Bispen Luft i de groveste Udtryk: „Kløerne fra min Satan og Modstander“, „Narreri af en Bisp og lærd Mand“, „en falsk og arrig Beklaffer“ var nogle af dem.

Heller ikke *Trellund* gik Ram forbi, idet *Wolfburg*, ganske vist

paa et senere Tidspunkt, angreb ham for en efter hans Mening urigtig Fortolkning af 2.Kor. 5, 19., ved hvilken Lejlighed han igen optraadte anonymt ligesom under Missionsfejden.

Men medens alt dette stod paa, trak Skyerne sammen over Wolfburgs Hoved, saa han tilsidst hverken vidste ud eller ind. Han var ugleset af det theologiske Fakultet i Hovedstaden, hans huslige Forhold var elendige, Kreditorerne plagede ham, og helt galt blev det nu, da Boghandleren i Flensborg mødte frem med en stor Regning i Anledning af det økonomiske Tab, der var paaført ham ved Konfiskationen af Wolfburgs Bog; han mente, det alt i alt var paa ikke mindre end godt 2000 Rdl. Den blev indsendt til det theologiske Fakultet, der imidlertid erklærede den for sig uvedkommende, og en Kommission, som blev nedsat til at undersøge Sagen, kom til samme Resultat og henviste til Wolfburg som den eneste, hos hvem han havde Ret til at søge Erstatning, der dog ifølge indhentede Oplysninger ikke kunde sættes højere end til 95 (!) Rdl. Til Gengæld burde han have Tilladelse til at genoptrykke Bogen, naar han deri vilde indføre en Erklæring fra Fakultetet om de angribelige Udtryk i den.

Bogtrykkeren var alt andet end tilfreds med denne Afgørelse, og i de følgende Aar bombarderede han Gang paa Gang Konseillet om en for ham fordelagtig Ordning, uden at det dog førte til noget, og Wolfburgs Bog blev ikke genoptrykt.⁵⁾

Alt dette virkede saa deprimerende paa Wolfburg, der intet kunde betale, at han i sin Fortvivlelse fattede den desperate Beslutning at forlade baade Embede og Land for i det fremmede at søge at finde Ansættelse ved et Gymnasium. Biskop Lodberg, der forøvrigt ikke troede, det var hans Alvor, vilde ikke give ham Rejsetilladelse, men Wolfburg mente, hvad han sagde, og i Begyndelsen af 1721 tog han til Tyskland. Nogle Maaneder senere vendte han dog atter tilbage til Avernakø, men i Mellemtiden var hans Kald blevet bortgivet til en anden, og han selv indstævnedes for Provsteret paa Grund af sin ulovlige Bortvigen.

For Retten gjorde han imidlertid gældende, at Sagen mod ham burde bortfalde, eftersom han maatte betragtes som afskediget fra sit Embede, der var tildelt en anden; og Aktionen mod ham blev derefter udsat. Bagefter androg han Kongen om Naade, og dette frugtede saa vel, at han frikendtes, og da der ellers ikke var noget at udsætte paa hans Forhold, endog fik Tilladelse til atter at søge Kald, utvivlsomt et Vidnesbyrd om, at han har haft for-maaende Venner og Fortalere, i første Række sikkert sin gamle Velynder og Meningsfælle, Professor Bartholin.

1722 blev han derefter udnævnt til Sognepræst for Ølgod og Strelluf i Ribe Stift, men allerede Aaret efter forflyttet til Søllested og Vedtofte paa Fyn. Her udsendte han pseudonymt et satirisk Digt, „Betænkning over en Kvindes uhørte Gerning“; det var af en over-ordentlig Grovhed, men for Resten ved man ikke, hvad Meningen med det har været, og hvad det sigter til. Naturligvis har han ogsaa i sit sidste Embede syslet med lærde Studier, men de synes ikke at have baaret litterære Frugter. 1728 dimitterede han en Student til Universitetet med et græsk Testimonium.

Wolfburg døde d. 1. Juni 1729. Der fortælles, at han skal have forlangt at blive begravet i Kirkegaardslaagen, saa alle kunde træde paa ham. —

Den lærde Præst paa Avernakø har ikke faaet noget godt Efter-mæle. Hans udsædvanlige Begavelse og Lærdom har ganske vist ingen kunnet underkende, men til Gengæld fæstede man sig saa meget mere i det Vanheld, der fulgte ham, og søgte Aarsagen hertil i Brist i hans Karakter. „Hos ham var en stor, ja, de største Naturens Gaver, men som ved Liderlighed kvaltes i ham“, hedder det i Blochs „Den fynske Gejstlighed“, og man ansaa ham baade for en Liber-tiner og Kyniker, uordentlig baade i sit Levned og med sit Ydre.

Denne Dom er uretfærdig. Ved en Vurdering af Wolfburgs Per-sonlighed maa nu allerførst ikke glemmes, at han var Barn af sin Tid og følgelig ikke skal maales med et senere Slægtleds Maalestok, saa hans grove og haardhændede Polemik har en i alt Fald delvis

Forklaring i den ofte meget ufine Kampmaade, man dengang anvendte indenfor det lærde Laug, og naar han, hvad han unægteligt gjorde, nærede store Tanker om sig selv, adskilte han sig næppe heri meget fra adskillige andre af Periodens Skribenter. At hans Lærdom var gold, tør heller ikke absolut bebrejdes ham — det var det meste af hans Tids theologiske Videnskab.

Om hans Embedsførelse kan det siges, at der ikke er noget, der peger hen paa, at han ikke i det daglige har passet sine Forretninger forsvarligt; ellers vilde det utvivlsomt være blevet fremdraget ved Provsteretten 1721, saa man har Lov til at mene, at han som Præst ikke har gjort sin Stand Skam; herpaa tyder ogsaa, at han synes at have staaet i et godt Forhold til sine Embedsbrødre paa Egnen.

Wolfburgs store Fejl var, at han med sit paa een Gang sangvinske og koleriske Temperament har været ganske ude af Stand til at følge en lige Linje; derfor greb han Gang paa Gang forkert i Bedømmelsen af de foreliggende Situationer og var let at lede for den, han havde skænket sin Tillid. Hans Forhold til Madm. Massot, der helt har haft Magten over ham, hans overilede Ægteskab, hans fuldstændige Mangel paa økonomisk Sans, hans hovedkuldse Flugt fra Embedet viser i hvert enkelt Tilfælde, hvor lidt han med al sin Lærdom formaaede roligt at gennemtænke praktiske Problemer.

Men der er intet, der tyder paa, at han har været en daarlig Person; havde man haft noget at udsætte paa hans Vandel, var dette naturligtvis blevet nævnt ved Provsteretten. Hertil kommer, at han var vellidt i sin Menighed, og at han havde Venner ikke blot blandt Præsterne, men ogsaa i visse adelige Kredse; ej heller kunde man vente, at en Mand som Professor Bartholin vilde kendes ved ham, om han havde levet et umoralsk Liv.

Man kan derfor nok sige, at naar Wolfburg fik saa krank en Lykke, og hans store Gaver kom til at give saa liden Frugt, var han selv Skyld deri, for saa vidt han ikke var i Stand til at mestre de Vanskeligheder, der mødte ham, men paa den anden Side er der

Grund til at tro, at hans Skæbne under andre og gunstigere ydre Forhold vilde have formet sig anderledes. Nu blev den kun krank, og han kom ikke til at indfri de store Forventninger, man kunde stille til en Mand med hans usædvanlige Evner. Han blev et mislykket Geni, hvem Eftertiden kun mindedes for det Misforhold, der blev mellem hans vældige Lærdom og det ringe Udbytte, han fik af den i Livet.

NOTER

- 1) Kirkehist. Saml. 2. R. II. Bd. S. 622 ff.
- 2) Kirkehist. Saml. 3. R. IV. Bd. S. 51 ff. og 4. R. I. Bd. S. 621 ff.
- 3) Theologisk Professor i Kønigsberg († 1552).
- 4) Kurze und wahrhaftiche Relation von dem Ursprung und Fortgang der Dänisch-Malabarischen Missionariorum (1715). Trykt som Bilag i J. F. Fenger: Trankebarmissionen (1845).
- 5) Joh. Pedersen: Fra Brydningen mellem Ortodoksi og Pietisme II. S. 81 ff.